

# Odpowiedzialność z kodeksu wykroczeń za czyny przeciwko interesom konsumentów

MAŁGORZATA SIERADZKA

Zakład Prawa Administracyjnego Gospodarczego

EWA PRANDOTA-PRANDECKA

Zakład Prawa Administracyjnego

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

## 1. Uwagi wstępne

W rozdziale XV Kodeksu wykroczeń<sup>1</sup> „Wykroczenia przeciwko interesom konsumentów” ustawodawca zgrupował czyny wymierzone w prawa konsumentów, a polegające na: spekulacji (art. 133 k.w.), oszukiwaniu nabywcy (art. 134 k.w.), ukrywaniu towarów lub odmowie sprzedaży (art. 135 k.w.), usuwaniu oznaczeń z towarów (art. 136 k.w.), naruszeniu obowiązku uwidaczniania ceny (art. 137 k.w.), pobieraniu nienależnych opłat i odmowie wykonania świadczenia (art. 138 k.w.), nieokazaniu wymaganych dokumentów podczas zawierania umowy poza lokalem przedsiębiorstwa (art. 138a k.w.), naruszeniu orzeczenia sądu zobowiązującego do zaniechania stosowania niedozwolonych wzorców umownych (art. 138b k.w.), naruszeniu wymagań dotyczących kredytu konsumenckiego (art. 138c k.w.).

---

<sup>1</sup> Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. (Dz.U. z 2007 r. Nr 109, poz. 756 t.j.) Kodeks wykroczeń – dalej jako kodeks wykroczeń.

Regulacje zawarte w przepisach art. 133–138 k.w. penalizują te zachowania, które godzą w szeroko pojęty interes konsumentów. Zatem dobrem, które ustawodawca objął protekcją, jest interes konsumentów. Jest on chroniony przed bezprawnymi działaniami określonych (a wskazanych w k.w.) podmiotów. Zachowania wypełniające hipotezę jednego z czynów naruszających interesy konsumentów, a wyspecyfikowanych w art. 133–138 k.w. są wykroczeniami. Ich dokonanie podlega zatem reżimowi odpowiedzialności określonemu w kodeksie wykroczeń.

Należy zauważyć, że niektóre z wymienionych czynów naruszających interesy konsumentów podlegają również odpowiedzialności karnej i cywilnej. W odróżnieniu jednak od tych procedur podstawę odpowiedzialności za popełnienie wykroczenia stanowi już sama nieumyślność (odmiennie kodeks karny<sup>2</sup>, gdzie podstawę stanowi oparcie odpowiedzialności na zasadzie winy za przestępstwo umyślne, a w procesie cywilnym niezbędną przesłanką odpowiedzialności jest wykazanie wyrządzenia szkody).

Dokonując charakterystyki wykroczeń zawartych w przepisach art. 133–138 k.w., nie sposób nie zauważyć, że mieszczą się w nich dwie grupy czynów<sup>3</sup>.

Do pierwszej grupy należą te wykroczenia, które w sposób bezpośredni naruszają interesy konsumentów<sup>4</sup>. Mieszczą się w niej:

1) spekulacja, polegająca na nabyciu w celu odsprzedaży biletów (art. 133 k.w.),

2) oszukanie nabywcy przy sprzedaży (art. 134 k.w.).

Drugą grupę wykroczeń stanowią czyny, które nie godzą w sposób bezpośredni w prawa konsumentów. Stanowią one natomiast przejaw przygotowania, które prowadzi do podjęcia działań wymierzonych w interesy konsumentów. Należą do nich:

1) ukrywanie lub odmowa sprzedaży (art. 135 k.w.);

2) usuwanie z towarów stosowanych oznaczeń lub przeznaczenie do sprzedaży towarów z usuniętymi oznaczeniami (art. 136 k.w.);

3) nieprzestrzeganie przepisów o uwidacznianiu cen lub posiadaniu faktur (art. 137 k.w.);

---

<sup>2</sup> Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. Nr 88, poz. 553 ze zm.) Kodeks karny.

<sup>3</sup> Tak M. Bojarski [w:] M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, wyd. IV, Warszawa 2006, s. 705.

<sup>4</sup> *Ibidem*.

- 4) pobieranie nienależnych opłat i odmowa wykonania świadczenia (art. 138 k.w.);
- 5) nieokazanie wymaganych dokumentów podczas zawierania umowy poza lokalem przedsiębiorstwa (art. 138a);
- 6) naruszenie orzeczenia sądu zobowiązującego do zaniechania stosowania niedozwolonych wzorców umownych (art. 138b k.w.);
- 7) naruszenie wymagań dotyczących kredytu konsumenckiego (art. 138c k.w.).

## 2. Charakterystyka poszczególnych wykroczeń przeciwko interesom konsumentów

Dobrem chronionym przepisami rozdziału XV Kodeksu wykroczeń jest interes konsumenta. Interes ten należy traktować jako interes ekonomiczny osoby oraz rozpatrywać w aspekcie rzetelności wymaganej w obrocie gospodarczym<sup>5</sup>.

### 2.1. Spekulacja biletami wstępu (art. 133 k.w.)

Przepis art. 133 k.w. ma na celu ochronę interesu konsumenta przed zakupem biletów wstępu na imprezy artystyczne po cenie zawyżonej. Zachowanie sprawcy polega na nabywaniu biletów na imprezy artystyczne, rozrywkowe lub sportowe w celu ich odsprzedaży z zyskiem.

Sprawca wykroczenia z art. 133 k.w. swoim bezprawnym zachowaniem zmierza bezpośrednio do popełnienia czynu zabronionego w celu uzyskania zysku. Natomiast z osiągnięciem zysku będziemy mieć do czynienia w sytuacji, gdy sprzedawca uzyska ze sprzedaży biletów cenę wyższą niż przez niego zapłacona. Przepis nie reguluje przy tym granicy wysokości osiągniętego zysku. Dlatego nawet zysk na poziomie symbolicznej „złotówki” może być już potraktowany jako odsprzedaż w celu osiągnięcia zysku.

Należy zauważyć, że ustawodawca nie uregulował kwestii osiągnięcia zysku „w naturze”. W praktyce jednak mogłaby zaistnieć taka sytuacja,

---

<sup>5</sup> T. Bojarski, *Polskie prawo wykroczeń. Zarys wykładu*, Warszawa 2003, s. 203.

kiedy bilet na imprezę byłby odsprzedany, ale formą rozliczeniową byłyby nie środki pieniężne, lecz np. dobra niematerialne. W tej regulacji (zwłaszcza przy braku określenia minimalnej granicy osiąganego zysku) widoczna jest luka, która prowadzić może do kwalifikowania jako wykroczenia każdej odsprzedaży biletu nawet przy osiągnięciu zysku minimalnego. Należy zwrócić uwagę, że niejednokrotnie kupujący świadomie zgadza się na zakup biletu po cenie wyższej. Brak regulacji w tym przedmiocie stawia pod znakiem zapytania odpowiedzialność prawną sprzedawcy.

Dla odpowiedzialności z art. 133 k.w. nie ma znaczenia wartość pierwotna biletów. Niezależnie bowiem od wysokości osiągniętego zysku, zachowanie takie stanowić będzie zawsze wykroczenie. Czym innym jest sytuacja, kiedy osoba nabyła bilety wstępu, lecz je zbyła bez osiągnięcia zysku; w takiej sytuacji nie dochodzi do popełnienia wykroczenia, a w praktyce często spotykamy się z tego rodzaju sytuacjami<sup>6</sup>.

Odpowiedzialności na podstawie art. 133 k.w. podlegają osoby prowadzące odsprzedaż biletów, nazywane potocznie „konikami”. Ważne jest przy tym, aby była to osoba zdolna do ponoszenia winy za swój czyn<sup>7</sup>. Zgodnie natomiast z art. 8 k.w. podmiotem wykroczenia zdolnym do ponoszenia odpowiedzialności za wykroczenie jest osoba, popełniająca czyn zabroniony po ukończeniu lat 17. Warte zwrócenia uwagi jest to, że ustawodawca nazywa osobę taką dorosłą, a nie pełnoletnią, co jest słusznym rozróżnieniem, ponieważ pełnoletniość stanowi kategorię prawa cywilnego i dotyczy osób, które ukończyły lat 18<sup>8</sup>.

<sup>6</sup> Np. kiedy osoba nabywa bilet, a następnie go odsprzedaje po cenie zakupu dlatego, że sama rezygnuje z udziału w imprezie. Za istotną lukę w przepisie należy uznać otwartość katalogu imprez, na jakie można dokonać odsprzedaży biletów. W artykule mowa jest o imprezach artystycznych, rozrywkowych i sportowych. Wyliczenie to wydaje się niepełne. W katalogu tym mogą się znaleźć także inne rodzaje imprez. Dla potencjalnego sprawcy wykroczenia brak określenia rodzaju imprezy w katalogu kodeksowym, na którą chce odsprzedać bilet, może stanowić przesłankę usprawiedliwiająca popełniony czyn zabroniony.

<sup>7</sup> Ustawodawca nie wprowadził do Kodeksu wykroczeń odpowiedzialności karnej osób prawnych, stąd podmiotem wykroczenia może być tylko osoba fizyczna zdolna do zawinienia – czyli musi być dorosła, zindywidualizowana z imienia i nazwiska, po czytalna (mająca możliwość rozpoznania znaczenia popełnianego przez siebie czynu oraz wykazująca zdolność kierowania swoim postępowaniem).

<sup>8</sup> Zob. J. Bryk, M. Enerlich, R. Kupiński, I. Nowicka, *Prawo wykroczeń*, Warszawa 1999, s. 23.

## 2.2. Oszustwo gospodarcze w zakresie towarów lub usług (art. 134 k.w.)

Celem regulacji zawartej w art. 134 k.w. jest ochrona interesów nabywcy oraz ochrona interesów osób korzystających z usług przed oszukiwaniem ich w zakresie ilości, wagi, miary, gatunku, rodzaju lub ceny kupowanego towaru czy świadczonych usług. Zachowanie sprawcy polega na oszukiwaniu nabywcy, w takim zakresie, w jakim nabywca na skutek nabycia towaru lub świadczonej usługi poniósł lub mógł ponieść szkodę, w wymiarze nieprzekraczającym 100 zł<sup>9</sup>. Dla określenia wartości szkody ustalamy wartość towaru lub usługi wskazaną przez sprzedawcę, lub nabywcę z jej wartością rzeczywistą. Na wartość tę wpływa ilość, miara, waga, gatunek, rodzaj lub cena. Zabieg polegający na zestawieniu wartości podanej przez sprzedawcę lub nabywcę z wartością rzeczywistą, daje wynik w postaci zakwalifikowania popełnionego czynu jako wykroczenia lub przestępstwa.

Oszustwo, jakiego dopuszcza się sprawca, może przybierać różne formy – od wprowadzania w błąd, przez wyzyskanie błędu, po wyzyskanie niezdolności do należytego pojmowania podejmowanego działania.

Sprawcą tego wykroczenia może być nie tylko sprzedawca (aczkolwiek w wymiarze praktycznym będzie nim najczęściej), ale także nabywca towarów rolnych czy hodowlanych, który przy skupie tych towarów oszukuje dostawcę. Ustawa nie nakłada przy tym obowiązku zawodowego trudnienia się handlem.

Wykroczenie jest dokonane z chwilą podjęcia przez sprawcę oszukańczego zachowania, niezależnie od jego skuteczności. W przepisie jest mowa nie tylko o faktycznej szkodzie, jaką ponosi nabywca lub do-

---

<sup>9</sup> Odmienna sytuacja jest, kiedy sprawca przy sprzedaży lub świadczeniu usług oszukuje i w wyniku tego zachowania nabywca ponosi lub może ponieść szkodę w kwocie powyżej 100 zł, wtedy jest mowa o odpowiedzialności za przestępstwo oszustwa z art. 286 § 1 kodeksu karnego. Nadto warto mieć na uwadze wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 lipca 1980 r. Rw 237/80, w którym stwierdzono, że poza wypadkiem określonym w art. 134 k.w. oszustwo, podjęte w celu osiągnięcia korzyści majątkowej przez doprowadzenie innej osoby do niekorzystnego rozporządzenia mieniem za pomocą wprowadzenia w błąd lub wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania, pozostaje przestępstwem przewidzianym w art. 286 k.w. także wtedy, gdy wartość wyłudzonego mienia nie przekracza kwoty dzielącej wykroczenia od przestępstw (OSNKW 1980, Nr 10–11, poz. 84).

stawca, ale też o szkodzie jaką mógłby ponieść, gdyby zabiegi sprawcy przyniosły pożądaný przez niego skutek w postaci oszustwa. Takie rozwiązanie wydaje się skutecznie chronić interesy konsumenta (nabywcy lub dostawcy).

### 2.3. Ukrycie lub odmowa sprzedaży towaru (art. 135 k.w.)

Celem regulacji zawartej w art. 135 k.w. jest prawidłowy obrót towarami. Wykroczenie z art. 135 k.w. będzie miało miejsce w sytuacji umyślności działania sprawcy, którym może być każda osoba zajmująca się sprzedażą towarów w przedsiębiorstwie handlu detalicznego lub w przedsiębiorstwie gastronomicznym<sup>10</sup>. Należy wskazać, że ustawodawca nie zróżnicował ciężaru odpowiedzialności w zależności od tego, czy czynu zabronionego dopuszcza się właściciel tego przedsiębiorstwa, osoba pełniąca w nim funkcję kierownika czy pracownik. Sprawcą może być wyłącznie osoba bezpośrednio zajmująca się handlem (a nie w sposób pośredni, np. hurtownik). Przemawia za tym wyraźna redakcja artykułu 135 k.w., dotycząca handlu prowadzonego w przedsiębiorstwie handlu detalicznego lub przedsiębiorstwie gastronomicznym. Z punktu widzenia odpowiedzialności nie ma także znaczenia forma własności przedsiębiorstwa oraz jego status prawny<sup>11</sup>.

Wykroczenie z art. 135 k.w. przybiera dwie formy: ukrycie towaru przed nabywcą lub nieuzasadniona odmowa sprzedaży towaru. Przy czym z nieuzasadnioną odmową sprzedaży mamy do czynienia wtedy, kiedy towar przeznaczony jest do sprzedaży, a osobie wykazującej chęć zakupu towaru odmawia się jego sprzedaży. Należy przy tym odróżnić sytuację uzasadnionej odmowy sprzedaży towaru, która może mieć miejsce np. w sytuacji, gdy zakupu alkoholu chce dokonać małoletni lub zakupu leków psychotropowych chce dokonać osoba nieposiadająca recepty, lecz jedynie twierdząca, że choruje na chorobę wymagającą zażycia tego rodzaju lekarstwa. Odpowiedzialność za odmowę sprzedaży ponosi

<sup>10</sup> Przedsiębiorstwem handlu detalicznego jest przedsiębiorstwo prowadzone przez przedsiębiorcę w zakresie handlu, jeżeli dopuszcza sprzedaż w małych ilościach. Przedsiębiorstwo gastronomiczne jest to natomiast przedsiębiorstwo prowadzone w ramach działalności gospodarczej, a którego głównym lub pobocznym celem jest żywienie zbiorowe.

<sup>11</sup> Uchwała SN z dnia 17 marca 2005 r., I KZP 3/05, OSNKW 2005 r., Nr 3, poz. 26.

osoba, która ukrywa towar, a więc umieszcza go w miejscu niewidocznym dla klientów lub też zataja przed klientami fakt posiadania takiego towaru. Przy czym trzeba zwrócić uwagę na sytuację, kiedy sprzedawca nieumyślnie sytuuje towar poza zasięgiem wzroku klienta, bez chęci wyrażenia czynu zabronionego. W praktyce może się także zdarzyć sytuacja, kiedy sprzedawca w przedsiębiorstwie handlu detalicznego lub gastronomicznego nieumyślnie nie wystawił towaru do sprzedaży, z uwagi na brak miejsca w części handlowej lokalu przedsiębiorstwa, a nie z chęci popełnienia wykroczenia.

#### 2.4. Usuwanie oznaczeń z towarów (art. 136 k.w.)

Regulacja zawarta w art. 136 ma na celu ochronę konsumenta przed negatywnymi skutkami niewłaściwego oznaczenia towarów przeznaczonych do sprzedaży<sup>12</sup>. Towary przeznaczone do sprzedaży detalicznej muszą być odpowiednio oznaczone. Ceny muszą być uwidocznione w sposób niebudzący wątpliwości co do ich wysokości. Informacja o cenie powinna być prosta i wyraźna dla odbiorcy. Ceny niewidoczne lub celowo niewidocznione wprowadzają w błąd klienta, narażając go tym samym na szkodę. Przepis art. 136 k.w. wprowadza rozróżnienie na dwa rodzaje sytuacji: usuwanie oznaczeń z towarów, przeznaczanie do sprzedaży towarów z usuniętymi oznaczeniami. Wykroczenie z § 1 można popełnić tylko umyślnie, natomiast z § 2 także nieumyślnie (np. z taką sytuacją mamy do czynienia, kiedy towar przeznaczony do sprzedaży przez nieuwagę sprzedawcy nie został opatrzony ceną). Nieumyślność działania sprawcy jest jak najbardziej prawdopodobna przy niewłaściwym oznaczeniu, natomiast trudno mówić o nieumyślności, kiedy towar przeznaczony do sprzedaży ma trwale usunięte oznaczenie ceny, termin przydatności spożycia, datę produkcji itd.

Podmiotem wykroczenia z art. 136 § 1 może być każda osoba zatrudniona w przedsiębiorstwie handlowym lub usługowym, bez względu na tytuł prawny swojego zatrudnienia (stosunek pracy, umowa zlecenia), natomiast odmiennie jest w przypadku § 2, kiedy pociągnięty do odpo-

---

<sup>12</sup> Obowiązek właściwego oznaczenia towarów nakłada ustawa z dnia 27 lipca 2002 r. o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej oraz o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz.U. Nr 141, poz. 1176 z późn. zm.).

wiedzialności może być tylko kierownik punktu sprzedaży detalicznej lub zakładu gastronomicznego<sup>13</sup>.

Praktyka wskazuje, że sprawcą czynu zabronionego z art. 136 jest najczęściej sprzedawca, chcący pozbyć się towarów przeterminowanych, niepełnowartościowych<sup>14</sup>.

## 2.5. Naruszenie obowiązku uwidaczniania ceny (art. 137 k.w.)

Przepis art. 137 k.w. nakłada na podmioty w nim wskazane określone obowiązki, wchodzące w zakres szerzej pojętego obowiązku uwidaczniania ceny.

W ramach tego obowiązku mieszczą się dwie kategorie działań:

1) uwidacznianie ceny lub ilości nominalnej na towarach przeznaczonych do sprzedaży;

2) posiadanie faktur lub innych dowodów dostawy lub przyjęcia towaru.

Należy wskazać, że obowiązek uwidaczniania ceny znajduje swoje podstawy w ustawie o cenach<sup>15</sup>. Zgodnie z art. 12 ustawy o cenach obowiązek oznaczenia towaru ceną dotyczy towarów przeznaczonych do sprzedaży detalicznej. Ceny jednostkowe towarów i usług uwidaczniane są w miejscach sprzedaży detalicznej i świadczenia usług, w taki sposób, aby zapewnić prostą i niebudzącą wątpliwości informację o ich wysokości, a w przypadku cen urzędowych, także o ich rodzaju oraz o przyczynach wprowadzenia obniżek cen<sup>16</sup>. Obowiązek ten został dookreślony w przepisach Rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 10 czerwca 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad uwidaczniania cen towarów i usług oraz sposobu oznaczania ceną towarów przeznaczonych do sprzedaży<sup>17</sup>, które w § 3 ust. 1 zobowiązuje sprzedawcę do opatrywania towarów oferowanych kupującym w miejscu sprzedaży wywieszkami zawierającymi informacje wskazujące ich ceny oraz jednostki miar,

<sup>13</sup> G. Kasicki, A. Wiśniewski, *Kodeks wykroczeń z komentarzem*, Warszawa 2002, s. 355 i n.

<sup>14</sup> W. Kotowski, *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 563 i n.

<sup>15</sup> Ustawa z dnia 5 lipca 2001 r. o cenach (Dz.U. Nr 97, poz. 1050 ze zm.).

<sup>16</sup> A. Borkowski, A. Chełmoński, M. Guziński, K. Kiczka, L. Kieres, T. Kocowski, *Administracyjne prawo gospodarcze*, Wrocław 2005, s. 522.

<sup>17</sup> Dz.U. Nr 99, poz. 894 z późn. zm.

do których odnoszą się uwidocznione ceny. Dodatkowo wskazane rozporządzenie w § 7 ust. 1 i 2 nakłada na sprzedawcę reklamującego towar lub usługę wraz z ceną sprzedaży w czasopiśmie, gazecie, prospekcie, katalogu, plakacie, afiszu lub ekranie telewizyjnym, handlu elektronicznym, albo na specjalnie zorganizowanych pokazach, prezentacjach, jak również w inny sposób obowiązek uwidocznienia ceny jednostkowej tego towaru lub usługi oraz datę lub termin obowiązywania podanej ceny.

Strona podmiotowa wykroczenia obejmuje dwie kategorie podmiotów. W stosunku do czynu określonego w § 1 art. 136 k.w. będą to pracownicy przedsiębiorstwa handlowego lub usługowego. Natomiast podmiotem wykroczenia określonego w § 2 art. 136 k.w. może być wyłącznie kierownik punktu sprzedaży.

Ustawodawca uznał, że uwidacznianie cen jest podstawowym obowiązkiem, którego ustanowienie i zabezpieczenie strzeże praw konsumentów.

## 2.6. Żądanie wyższej zapłaty za usługę lub odmowa świadczenia usług (art. 138 k.w.)

Przepis art. 138 k.w. obejmuje ochroną szeroko pojęty interes konsumentów korzystających z usług przed nieuzasadnionym żądaniem wyższej zapłaty za usługę lub odmowy świadczenia usług<sup>18</sup>. Penalizacją objęto następujące kategorie działań:

- 1) żądanie i pobieranie za świadczenie opłaty wyższej od obowiązującej (art. 138 k.w.),
- 2) odmowę świadczenia usług bez nieuzasadnionej przyczyny (zdanie drugie art. 138 k.w.).

Pod pojęciem „usługi” należy rozumieć świadczenie różnorodnych prac, których celem jest zaspokajanie określonych potrzeb ludności. Przy dokonywaniu interpretacji tego pojęcia należy odwołać się do Polskiej Klasyfikacji Wyrobów i Usług<sup>19</sup>. Jako przykłady można wymienić w szczególności usługi kosmetyczne, fryzjerskie, szewskie.

<sup>18</sup> Tak: M. Bojarski [w:] M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń...*, s. 705.

<sup>19</sup> Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 marca 1997 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Wyrobów i Usług (Dz.U. Nr 43, poz. 264 ze zm.). Należy zauważyć, że część doktryny wskazuje, iż wyczerpanie dokonane w ramach kryterium ekonomicznej klasyfikacji działalności nie jest wyczerpujące zob. T. Kocowski [w:] A. Borkowski, i in., *Administracyjne prawo...*, s. 76.

Zakres podmiotowy wykroczenia odnosi się wyłącznie do osób, które zawodowo zajmują się świadczeniem usług<sup>20</sup>. Dodatkowo osoby te muszą zażądać i przyjąć wyższą od obowiązującej zapłatę (nie mogą jednak dopuścić się oszustwa), ponieważ pokrzywdzony konsument musi mieć pełną świadomość ceny usługi<sup>21</sup>.

Pierwsza postać wykroczenia z art. 138 k.w. obejmuje żądanie wyższej zapłaty za usługę. Zauważyć tutaj należy, iż żądanie wyższej opłaty odnosić się będzie jedynie do tych usług, które mają ustalone stawki. Penalizacją objęto żądanie i pobranie wyższej zapłaty za usługę. Należy zatem wskazać, że samo żądanie bez pobrania, jak również samo pobranie<sup>22</sup> nie wyczerpuje znamion wykroczenia z art. 138 k.w. Możemy bowiem wyobrazić sobie sytuację, w której konsument negocjuje zapłatę (potocznie nazywane jest to „targowaniem”), jak również dobrowolnie uiszcza cenę wyższą od obowiązującej<sup>23</sup>, bez uprzedniego jej zażądania przez usługodawcę (często występujące, a potocznie nazywane „napiwkami” dobrowolne uiszczanie wyższej zapłaty za usługę motywowane zadowoleniem z wykonanej usługi).

Druga część art. 138 k.w. obejmuje penalizacją te czyny, które polegają na odmowie świadczenia usług bez uzasadnionej przyczyny. W zakresie tego wykroczenia mieści się zatem tylko takie zachowanie, które stanowi odmowę wykonania usługi, jeśli istnieje obowiązek świadczenia usług<sup>24</sup>, a odmowa jest nieuzasadniona.

---

<sup>20</sup> Jak wskazuje M. Bojarski, odpowiedzialność za wykroczenie z art. 138 k.w. jest ograniczona również z uwagi na jej zakres podmiotowy. „Przepis ten bowiem penalizuje zachowania osób zawodowo trudniących się świadczeniem usług. Wyłączone są zatem z zakresu art. 138 k.w. żądania i pobieranie za usługi zapłaty wyższej od obowiązującej, jeżeli wykonujący usługę wykonuje ją np. przypadkowo, z grzeczności – nie trudniąc się tym zawodowo”. Zob. M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń...*, s. 714.

<sup>21</sup> W. Kotowski, *Kodeks wykroczeń...*, s. 568.

<sup>22</sup> *Ibidem*, s. 325.

<sup>23</sup> *Ibidem*.

<sup>24</sup> Przez obowiązek świadczenia usług należy rozumieć ogólnie jako pozostawanie do dyspozycji każdego, kto żąda świadczenia za przewidzianą opłatę. Zob. W. Kotowski, *Kodeks wykroczeń...*, s. 325.

## 2.7. Zawieranie umów poza lokalem przedsiębiorstwa (art. 138a k.w.)

Przepis art. 138a k.w. chroni interesy konsumentów przy zawieraniu umów poza lokalem przedsiębiorstwa. Protekcją zostały objęte interesy konsumentów w przedmiocie poinformowania o osobie kontrahenta oraz o prowadzonej przez niego działalności gospodarczej<sup>25</sup>.

Podstaw ochrony interesów konsumentów przy zawieraniu umów na odległość należy szukać w ustawie o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny<sup>26</sup>. Naruszenie zasad określonych w powyższej ustawie przy zawieraniu umowy z konsumentem poza lokalem przedsiębiorstwa stanowi wykroczenie określone w art. 138a k.w.

Ustawodawca objął penalizacją zachowanie się sprawcy przy zawieraniu z konsumentem umowy poza lokalem przedsiębiorstwa<sup>27</sup>, polegające na nieokazaniu konsumentowi wymaganych dokumentów:

1) dokumentu potwierdzającego wykonywanie działalności gospodarczej oraz dokumentu tożsamości (art. 138a §1 k.w.),

2) dokumentu potwierdzającego swoje umocowanie do zawarcia umowy w stosunku do osób, które zawierają umowę w cudzym imieniu (art. 138a § 2 k.w.).

## 2.8. Niedozwolone postanowienia umowne (art. 138b k.w.)

Ochronie przez przepisy zawarte w art. 138b k.w. poddano interesy konsumentów przed wykonaniem zobowiązania nałożonego na mocy orzeczenia sądu w zakresie stosowania ogólnych warunków umów lub wzorca umowy<sup>28</sup>.

Wzorce umowne są to ogólne warunki umów, wzory umów i regulaminy. Wzorzec umowy powinien być dla konsumenta zrozumiały,

<sup>25</sup> Zob. M. Bojarski [w:] M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks...*, s. 718.

<sup>26</sup> Ustawa z dnia 2 marca 2000 r. o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny (Dz.U. Nr 22, poz. 271 ze zm.).

<sup>27</sup> Przez lokal przedsiębiorstwa rozumie się miejsce przeznaczone do obsługiwanego publicznego i oznaczone zgodnie z przepisami o działalności gospodarczej. Szerzej zob. W. Kotowski, *Kodeks wykroczeń...*, s. 569 i n.

<sup>28</sup> M. Bojarski [w:] M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks...*, s. 719.

czyli musi zostać sformułowany w sposób jasny i niebudzący wątpliwości<sup>29</sup>.

Przepis art. 138b k.w. obejmuje penalizacją zachowania polegające na niewykonywaniu orzeczeń sądu nakładających obowiązek zaniechania wykorzystywania lub odwołania zalecenia stosowania ogólnych warunków umów albo wzorca umowy.

Zatem strona podmiotowa wykroczenia odnosi się do osób, wobec których sąd wydał wyrok zakazujący wykorzystywania niedozwolonych wzorców w stosunku do konsumentów. Analiza przepisu art. 138b k.w. wyraźnie wskazuje, że sprawcą wykroczenia może być „każdy”, jeśli tylko odnosi się do niego orzeczenie sądu. W sytuacji jednak, gdy wyrok sądu został skierowany do przedsiębiorcy niebędącego osobą fizyczną (§ 2 art. 138b k.w.), odpowiedzialność ponosi osoba kierująca przedsiębiorstwem lub upoważniona do zawierania umów z konsumentami.

## 2.9. Naruszenie wymagań dotyczących umowy o kredyt konsumencki (art. 138c k.w.)

Przepis art. 138c k.w. ma na celu ochronę interesów konsumentów w zakresie respektowania wymagań dotyczących kredytu konsumencieckiego. Penalizacją objęto zachowanie sprawcy polegające na:

1) zawarciu umowy o kredyt z rażącym naruszeniem wymagań dotyczących treści umowy, albo z pominięciem obowiązku doręczenia jej dokumentu (§ 1 art. 138c k.w.);

2) niepodawaniu rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania w ofertach i reklamach dotyczących kredytu konsumenckiego (§ 2 art. 138c k.w.);

3) przyjęciu od konsumenta weksla lub czeku niezawierającego klauzuli „nie na zlecenie”, w celu spełnienia lub zabezpieczenia świadczenia wynikającego z umowy o kredyt konsumencki (§ 3 art. 138c k.w.).

Pierwszy ze wskazanych czynów odnosi się do naruszenia postanowień umowy o kredyt konsumencki. Istotne dla postawienia sprawcy zarzutu popełnienia wykroczenia z art. 138c § 1 k.w. jest rażące naruszenie jej treści. Przy ocenie naruszenia sąd powinien uwzględnić odpowied-

<sup>29</sup> Szczególne zagrożenie dla interesów konsumentów stwarzają wzorce zawarte w umowach zawieranych poza lokalem przedsiębiorstwa, umowach o kredyt konsumenciecki, umowach o imprezę turystyczną, jak i umowach timesharingu.

nie regulacje ustawowe chroniące interesy konsumenta i ustanawiające w tym przedmiocie określone wymogi. Naruszenie wymogów co do treści umowy może wiązać się z wykorzystaniem w niej wzorca umowy. Należy wskazać, że odpowiedzialność powstaje w każdym przypadku zawarcia umowy o kredyt z rażącym naruszeniem wymagań co do treści umowy. Zatem bez znaczenia dla karalności wykroczenia pozostaje sposób wprowadzenia do umowy o kredyt konsumencki postanowień naruszających ustawowe wymogi<sup>30</sup>.

Drugi z czynów objętych penalizacją dotyczy niepodawania rzeczywistej stopy oprocentowania. Należy zastanowić się nad tym, czy karalne jest tylko niepodanie rzeczywistej stopy oprocentowania, czy też również podanie w innej wysokości niż przewidują to przepisy prawa<sup>31</sup>. Bezsprorny jest fakt, iż z punktu widzenia interesów konsumentów za bardziej szkodliwe należy uznać podanie stopy oprocentowania w wysokości mniejszej niż prawidłowa niż niepodanie jej wcale<sup>32</sup>. Przepis art. 138c §2 k.w. wyraźnie wskazuje, iż zamiarem ustawodawcy było poddanie karalności tylko niepodania rocznej stopy oprocentowania. Natomiast poza jego zakresem pozostają czyny polegające na podawaniu nieprawidłowej stopy rocznego oprocentowania. W przypadku podania zaniżonej stopy oprocentowania bezsprorny jest fakt naruszenia interesów konsumentów – kredytobiorców, lecz zakres czynu nie mieści się w dyspozycji przepisu art. 138c § 2 k.w. Natomiast podanie zawyżonej rocznej stopy oprocentowania narusza interes kredytodawcy, a nie interes konsumentów<sup>33</sup>.

Strona podmiotowa wykroczenia z art. 138c k.w. obejmuje każdego, kto dopuszcza się czynów w nim określonych. Jeśli jednak sprawcą wykroczenia jest przedsiębiorca niebędący osobą fizyczną, to zgodnie z dyspozycją przepisu art. 138c § 4 k.w. odpowiedzialność w nim określoną ponosi osoba kierująca przedsiębiorstwem lub upoważniona do zawierania umów z konsumentami.

---

<sup>30</sup> Wskazuje na to M. Rusinek, *Odpowiedzialność z kodeksu wykroczeń za niedochowanie wymogów ustawy o kredycie konsumenckim*, Prawo Bankowe 2004, nr 1, s. 54.

<sup>31</sup> Ustawa z dnia 20 lipca 2001 r. o kredycie konsumenckim (Dz.U. Nr 100, poz. 1081 ze zm.).

<sup>32</sup> Tak: M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń...*, s. 722.

<sup>33</sup> *Ibidem*, zob. też M. Rusinek, *Odpowiedzialność...*, s. 57–58.

### 3. Zasady odpowiedzialności

Wykroczenia unormowane w art. 133–138 k.w. godzą w szeroko pojęty interes konsumentów. Dla powstania odpowiedzialności za popełnienie wykroczenia przeciwko prawom konsumentów niezbędne jest wykazanie wypełnienia jego ustawowych znamion. Zatem w trakcie postępowania przeciwko sprawcy wykroczenia powinno zostać udowodnione, że czyn sprawcy odpowiada ustawowym znamionom wykroczenia (opisanym w art. 133–138 k.w.). Istotny zatem dla zakresu odpowiedzialności za popełnienie wykroczenia przeciwko interesom konsumentów jest fakt wypełnienia wszystkich jego ustawowych znamion. W literaturze wskazuje się, że brak spełnienia choćby jednego z nich wyłącza odpowiedzialność sprawcy<sup>34</sup>. Przy czym „w pojęciu znamion wykroczenia mieści się nie tylko zespół ustawowych cech danego wykroczenia, ale również elementy definicji wykroczenia i odpowiedzialność za wykroczenie”<sup>35</sup>.

Dla pociągnięcia sprawcy wykroczenia przeciwko interesom konsumentów do odpowiedzialności niezbędne jest nie tylko wykazanie bezprawności jego zachowania (czyli naruszenia ustawowego zakazu), lecz również winy.

Należy wskazać, że wykroczenie można popełnić zarówno umyślnie, jak i nieumyślnie, chyba że ustawa przewiduje odpowiedzialność tylko za wykroczenie umyślne<sup>36</sup>. Tak również jest w stosunku do wykroczeń przeciwko interesom konsumentów, które można popełnić umyślnie i nieumyślnie<sup>37</sup>.

Dokonując zatem przeglądu znamion wykroczenia, ustalimy, czy można popełnić je umyślnie, czy nieumyślnie.

Z umyślnością sprawcy wykroczenia mamy do czynienia wtedy, gdy sprawca ma zamiar popełnienia czynu zabronionego<sup>38</sup>. Umyśl-

<sup>34</sup> Zob. M. Bojarski, Z. Świda, *Podstawy materialnego i procesowego prawa o wykroczeniach*, Wrocław 2000, s. 38.

<sup>35</sup> *Ibidem*, s. 41.

<sup>36</sup> Art. 5 k.w.

<sup>37</sup> Należy zauważyć, że dokonany wcześniej podział wykroczeń na wykroczenia godzące bezpośrednio (art. 133–135 k.w.) oraz pośrednio w interesy konsumentów (art. 135–138 k.w.) pozwala nam ustalić, kiedy mamy do czynienia z wykroczeniem umyślnym i nieumyślnym.

<sup>38</sup> Zob. art. 5 k.w.

ność zatem ma dwie postacie, tj. zamiar bezpośredni i zamiar ewentualny. Wykroczenia przeciwko interesom konsumentów, które można popełnić umyślnie w zamiarze bezpośrednim (sprawca wykroczenia dąży do osiągnięcia skutku w postaci realizacji znamion wykroczenia) obejmują:

- 1) spekulację (art. 133 k.w.),
- 2) oszukanie nabywcy (art. 134 k.w.),
- 3) ukrywanie towaru (art. 135 k.w.).

Natomiast wykroczenia, które mogą być popełnione zarówno umyślnie, jak i nieumyślnie<sup>39</sup>, obejmują drugą grupę wykroczeń wymierzonych pośrednio w interesy konsumentów. Należą do nich:

- 1) usuwanie ceny (art. 136 k.w.),
- 2) nieuwidocznienie ceny (art. 137 k.w.),
- 3) pobieranie nienależnych świadczeń (art. 138 k.w.),
- 4) nieokazanie dokumentów (art. 138a k.w.),
- 5) niewykonanie sądowego wyroku (art. 138b k.w.),
- 6) naruszenie wymogów kredytowania (art. 138c k.w.).

#### 4. Uwagi końcowe

Ochrona interesów konsumentów zapewniona przez regulacje zawarte w rozdziale XV Kodeksu wykroczeń stanowi właściwy sposób zabezpieczenia ich uprawnień.

Odpowiedzialność za wykroczenie powstaje wtedy, gdy czyn wypełnia ustawowe znamiona wykroczenia oraz jego sprawcy można przypisać winę. Szeroki zakres odpowiedzialności za wykroczenia przeciwko interesom konsumentów obejmuje winę zarówno w postaci umyślności, jak i nieumyślności. Prowadzi to do tego, że odpowiedzialność sprawcy wykroczenia może powstać już przy nieumyślnym naruszeniu interesów konsumentów. Jeśli jednak k.w. przewiduje odpowiedzialność za wykroczenia przeciwko interesom konsumentów popełnione umyślnie, to wykazanie nieumyślności jest niewystarczające.

Wykroczenia stypizowane w art. 133–138 k.w. godzą w określone interesy prawne konsumentów. Ustawodawca zapewnił właściwy sys-

<sup>39</sup> Nieumyślność ma dwie postacie: lekkomyślność i niedbalstwo.

tem ochrony prawnoprocesowej poprzez odpowiednie regulacje prawne przewidujące odpowiedzialność za popełnienie wykroczeń przeciwko interesom konsumentów. Konsumentom przysługuje tym samym system prawnokarnej ochrony procesowej, która wraz z możliwością wykorzystania procedury cywilnej w sposób właściwy gwarantuje ochronę ich interesów.